

Andrzej Świeca
Teresa Brzezińska-Wójcik
Marta Jolanta Józwik
Renata Krukowska
Ewa Skowronek
Andrzej Tucki

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
Zakład Geografii Regionalnej i Turyzmu
andrzej.swieca@poczta.umcs.lublin.pl

WYBRANE ASPEKTY PRZESTRZENI TURYSTYCZNEJ LUBELSZCZYZNY (STUDIA PRZYPADKÓW)

Zarys treści: W artykule przedstawiono wyniki dotychczasowych badań pracowników Zakładu Geografii Regionalnej i Turyzmu WNoZiGP UMCS nad przestrzenią turystyczną Lubelszczyzny. Przeprowadzone badania w zakresie przyrodniczych i kulturowych walorów turystycznych, poziomu zagospodarowania oraz dostępności komunikacyjnej, a także wybranych elementów polityki turystycznej władz lokalnych posłużyły do określenia potencjału turystycznego jednostek przestrzennych różnej rangi i charakteru (jednostki administracyjne i fizycznogeograficzne). W zależności od wielkości potencjału turystycznego wyodrębniono obszary o różnym stopniu atrakcyjności. Obszary sklasyfikowane w stopniu atrakcyjnym i bardzo atrakcyjnym zostały szczegółowo scharakteryzowane pod względem: stopnia rozwoju funkcji turystycznej, typów funkcjonalnych jednostek przestrzennych, percepcji przestrzeni turystycznej przez użytkowników, postaw społeczności lokalnej wobec rozwoju turystyki.

Słowa kluczowe: przestrzeń turystyczna, percepcja przestrzeni, postawy, potencjał turystyczny, Lubelszczyzna.

1. WPROWADZENIE

Region lubelski (Lubelszczyzna), utożsamiany aktualnie z województwem lubelskim, jest zróżnicowany pod względem fizjograficznym. W jego granicach wyróżnia się trzy części wchodzące w skład równoleżnikowo rozciągających się pasów krajobrazowych: na północy - niziny środkowopolskie (Nizina Południowopodlaska, Polesie Zachodnie, Polesie Wołyńskie), w części środkowej - wyżyny południowopolskie (Wyżyna Lubelska, Rostocze, Wyżyna Wołyńska, Kotlina Pobuża), na południu - obniżenia przedgórskie (Kotlina Sandomierska) (ŚWIECA, BRZEZIŃSKA-WÓJCIK 2009).

W granicach województwa lubelskiego, stanowiącego 8,0% powierzchni Polski, w roku 2011 zamieszkiwało 5,6% ludności Polski. Region ten jest jeszcze w niewielkim stopniu przekształcony antropogenicznie. Zachowały się obszary o unikatowych walorach przyrodniczych i kulturowych wpływające na atrakcyjność turystyczną i rekreacyjną. Przyrodnicze zasoby (osobliwości flory i fauny, skałki, wąwozy, doliny

przełomowe, wodospady, źródlika, jaskinie, punkty widokowe) są m.in. objęte ochroną prawną jako dwa parki narodowe, 17 parków krajobrazowych, 85 rezerwatów, 1504 pomniki przyrody (*Rocznik statystyczny województwa...* 2012, *Rocznik statystyczny RP* 2013). Obszar cechuje wzajemne przenikanie kultur Słowiańszczyzny Zachodniej i Wschodniej, a napływ ludności rusińskiej, żydowskiej (XIV w.), tatarskiej (XV/XVI), niemieckiej (XVI w.) rzutuje na wielokulturowy krajobraz. Pozostałości po zabytkach kultury materialnej z różnych okresów historycznych (od wczesnośredniowiecznych osad, przez założenia architektoniczne związane z rodami magnackimi, po zabytki przemysłowe XIX/XX w.) tworzą kulturową grupę zasobów turystycznych (SKOWRONEK, WOJCIECHOWSKI, ŚWIECA 2006, SKOWRONEK, WOŁOŚZYN 2006). W regionie znajduje się jeden obiekt światowego dziedzictwa kulturowego (Stare Miasto w Zamościu) oraz trzy pomniki historii (zespół pałacowo-parkowy w Kozłowie,

Kazimierz Dolny n. Wisłą, historyczny zespół miejski w Lublinie) (*Zarządzenie Prezydenta RP...* 1994, *Rozporządzenie Prezydenta RP...* 2007, <http://www.unesco.pl/kultura/dziedzictwo-kulturowe/swiatowe-dziedzictwo/polskie-objekty/>).

Różnorodne warunki przyrodnicze oraz dziedzictwo kulturowe stwarzają potencjalne warunki do rozwoju przyjazdowego ruchu turystycznego, stanowiącego element niezbędny w kształtowaniu przestrzeni turystycznej Lubelszczyzny.

2. CEL, METODY I ZAKRES PRACY

Przeprowadzone w Zakładzie Geografii Regionalnej i Turyzmu UMCS badania w zakresie przyrodniczych i kulturowych walorów turystycznych, poziomu zagospodarowania oraz dostępności komunikacyjnej, a także wybranych elementów polityki turystycznej władz lokalnych, posłużyły do określenia potencjału turystycznego administracyjnych jednostek przestrzennych (gminy, powiaty). Podstawą oceny potencjału była wielowymiarowa analiza porównawcza wykonana w gminach. Zasoby, infrastruktura turystyczna i paraturystyczna oraz dostępność komunikacyjna posłużyły do obliczenia syntetycznego miernika atrakcyjności turystycznej (SMAT)¹. W zależności od jego wielkości wyodrębniono rejony o różnym stopniu atrakcyjności.

Niektóre obszary, sklasyfikowane w stopniu atrakcyjnym i bardzo atrakcyjnym, były przedmiotem szczegółowej charakterystyki, m.in. jednostki fizycznogeograficznej (Pojezierze Łęczyńsko-Włodawskie) oraz jednostek administracyjnych (Lublin, Kazimierz Dolny, Zwierzyniec). Posługując się ujęciem modelowym rozwoju przestrzeni turystycznej według S. LISZEWSKIEGO (1995, 1999), wydzielono typy przestrzeni turystycznej na Pojezierzu Łęczyńsko-Włodawskim (KRUKOWSKA 2009) oraz w Lublinie (ŚWIECA, BRZEZIŃSKA-WÓJCIK 2011). Dla Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego podjęto próbę charakterystyki ewolucji przestrzeni turystycznej ze wskazaniem faz jego rozwoju (KRUKOWSKA 2009).

Percepcję przestrzeni turystycznej poprzez użytkowników analizowano na przykładzie miasta Lublina. Opinię o przestrzeni Lublina uzyskano dzięki ankietyzacji mieszkańców (439), turystów (222) i studentów (322), przeprowadzonej w latach 2004–2005, oraz opinii turystów z roku 2013 (688 od turystów krajowych i 159 zagranicznych). Badania ankietowe dotyczyły m.in.: oceny atrakcyjności Lublina i jego obiektów turystycznych, bazy noclegowej i gastronomicznej, a także nominowania obiektów do kategorii „Wizytówka miasta”. Podczas badań pytano o ofertę kul-

turalną i poziom uczestnictwa w życiu kulturalnym Lublina, jak również o propozycje zmian, które należałoby wprowadzić w celu podniesienia atrakcyjności jego przestrzeni turystycznej. Celem badań było ponadto uzyskanie informacji na temat: atrakcyjności turystycznej miasta w nawiązaniu do projektu „Marka Lublin”, popularności Lublina jako ośrodka turystycznego oraz jego dostępności komunikacyjnej (SKOWRONEK, BRZEZIŃSKA-WÓJCIK, KRUKOWSKA 2009, ŚWIECA, SKOWRONEK, BRZEZIŃSKA-WÓJCIK, KRUKOWSKA 2009, TUCKI 2013).

W dotychczasowych badaniach autorów przedmiotem zainteresowania było również poznanie postaw społeczności lokalnej wobec rozwoju turystyki na przykładzie Kazimierza Dolnego i Zwierzynca. Do oceny postaw zastosowano model TIAS (ang. Tourism Impact Attitude Scale – skala postaw wobec turystyki), zaproponowany jako wzorcowy schemat oceny, a opracowany przez S.V. LANKFORDA i D. HOWARDA (1994). Głównym narzędziem badawczym był kwestionariusz wywiadu. Pytania dotyczyły postrzegania rozwoju turystyki przez społeczność lokalną w aspekcie ekonomicznym, kulturowym oraz jakości życia na obszarze recepcji turystycznej (TUCKI, SOSZYŃSKI 2013, TUCKI, SKOWRONEK, KRUKOWSKA 2013).

3. OCENA REGIONU LUBELSKIEGO POD WZGLĘDEM POTENCJAŁU TURYSTYCZNEGO

Potencjał turystyczny Lubelszczyzny był przedmiotem opracowań A. TUCKIEGO (2009). Za jednostkę podstawową przyjęto gminę – uwzględniono 219 gmin. Wielkości syntetycznego miernika atrakcyjności turystycznej (SMAT) pozwoliły na wydzielenie czterech grup gmin różniących się atrakcyjnością turystyczno-rekreacyjną: bardzo atrakcyjne, atrakcyjne, przeciętnie atrakcyjne i mało atrakcyjne (TUCKI 2009).

W świetle uzyskanych wielkości liczbowych SMAT stwierdzono, że przeważająca liczba gmin (100) została sklasyfikowana jako przeciętnie atrakcyjna. Wielkości liczbowe SMAT określone dla gmin wiejskich i małych miast wahają się w zakresie 0,06–0,49 (TUCKI 2009). Gminy w klasie „przeciętnie atrakcyjne” zajmują 44,1% analizowanego obszaru. Tylko nieznacznie mniejszy udział w powierzchni badanej (43,7%) miały łącznie gminy sklasyfikowane jako „bardzo atrakcyjne” (29 gmin) i „atrakcyjne” (62). Podobną liczbę gmin (28) sklasyfikowano jako „mało atrakcyjne”; zajmują one 12,2%. Najbardziej atrakcyjnymi gminami Lubelszczyzny są: Kazimierz Dolny (miernik 0,49), Janów Lubelski (0,40), Krasnobród (0,39), Włodawa (0,37), Zwierzyniec (0,37).



Rys. 1. Gminy Lubelszczyzny sklasyfikowane jako atrakcyjne turystycznie – według A. TUCKIEGO (2009; zmienione)

Gminy sklasyfikowane jako bardzo atrakcyjne są skupione w czterech rejonach (rys. 1), pokrywających się w większości z Roztoczem (Wschodnim i Środkowym), północno-wschodnim fragmentem Kotliny Sandomierskiej (kompleks Lasów Janowskich), północno-

-zachodnią częścią Wyżyny Lubelskiej („trójkąt turystyczny Nałęczów-Kazimierz Dolny-Puławy”) oraz południowym fragmentem Polesia Zachodniego (Pojezierze Łęczyńsko-Włodawskie).

4. PRZESTRZEŃ TURYSTYCZNA POJEZIERZA ŁĘCZYŃSKO- -WŁODAWSKIEGO

Próbę przedstawienia cyklu życia regionu turystycznego - Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego oraz rozwoju przestrzeni turystycznej na jego terenie - zawierają opracowania R. KRUKOWSKIEJ (2009) oraz R. KRUKOWSKIEJ i M. KRUKOWSKIEGO (2009).

Ocenę stopnia rozwoju funkcji turystycznej pojezierza wykonano posługując się wskaźnikiem Barretje'a i Deferta. Wielkości liczbowe wskaźnika w gminach pojezierza wahają się od 0,11 do 120,84. Najniższy wskaźnik obliczono w gminie Łęczna, a najwyższy w gminie Włodawa. Usytuowana na terenie gminy Włodawa wieś Okuninka jest jedną z najbardziej doinwestowanych turystycznie miejscowości na Lubelszczyźnie.

Współczesna funkcja turystyczna Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego ukształtowała się w wyniku dwóch bardzo intensywnie zachodzących zjawisk. Pierwsze związane jest z powstaniem i funkcjonowaniem zakładowych ośrodków wczasowych (rozwój turystyki socjalnej w latach 1956-1989), drugie zaś - z intensywnym rozwojem drugich domów, zachodzącym od połowy lat 80. XX w. do chwili obecnej. W obydwu zjawiskach istotne były czynniki natury społecznej, tj. zapotrzebowanie na wypoczynek - zarówno krótkotrwały (jednodniowy, weekendowy), jak i długotrwały (pobytowy).

Analiza rozwoju zagospodarowania turystycznego na obszarze pojezierza pozwala wydzielić, w ujęciu modelowym S. LISZEWSKIEGO (1995), dwie zasadnicze fazy - eksploracji i kolonizacji (KRUKOWSKA 2009). W fazie eksploracji odwiedzane były jeziora (często trudno dostępne) oraz obszary bagien i torfowisk, głównie przez badaczy, wędkarzy i nielicznych turystów. Faza kolonizacji obejmuje dwa etapy. Na pierwszym etapie tej fazy inwestycje turystyczne rozpoczęły się nad najbardziej atrakcyjnymi jeziorami, położonymi wzdłuż istniejących dróg. Stanowiły one punkty węzłowe, wokół których koncentrował się rozwój zjawisk warunkujący inwestycje turystyczne. Zagospodarowywanie terenów prowadzone było bardzo szybko, bez planów zagospodarowania przestrzennego. Szczególnie intensywnie rozwinęło się budownictwo ośrodków wypoczynkowych wykorzystywanych w tzw. turystyce socjalnej. W wyniku tego procesu wykształciła się przestrzeń kolonizacji, z pominięciem przestrzeni penetracji i asymilacji. Na drugim etapie fazy kolonizacji znacznie powiększyła się przestrzeń kolonizacji turystycznej oraz wykształciła się rozległa przestrzeń penetracji turystycznej, a wraz z powstaniem kwater agroturystycznych wytworzyła się przestrzeń asymilacji turystycznej.

5. OCENA ATRAKCYJNOŚCI I PRÓBA FUNKCJONALNEJ TYPOLOGII PRZESTRZENI MIASTA LUBLIN

W ocenie potencjału turystycznego pięciu powiatów grodzkich województwa lubelskiego SMAT wahał się w zakresie 0,32-0,87 (ŚWIECA i in. 2012). Maksymalną wielkość (0,87) obliczono dla Lublina. Dla Zamościa miernik atrakcyjności turystycznej uzyskał wartość 0,46. Znacznie mniejsze wielkości liczbowe wyliczono w pozostałych powiatach grodzkich, tj. Chełmie (0,36) i Białej Podlaskiej (0,32).

Wysoka ranga Lublina podkreślana jest w literaturze przedmiotu (m. in. PRZYBYSZEWSKA-GUDELIS, GRABISZEWSKI, IWICKI 1979, ŁĘCKI, red. 2005); miasto sklasyfikowano jako jedno z dziesięciu wielkich centrów krajoznawczych w Polsce. Istotnym elementem potencjału turystycznego Lublina są zabytki urbanistyki i architektury - spuścizna różnych kultur oraz narodowości żyjących w tym mieście do 1939 r., a także działalność instytucji kulturalno-rozrywkowo-rekreacyjnych, funkcje wielkomięskie oraz dostępność komunikacyjna.

W świetle informacji z Biura Usług Przewodniczkich w Lublinie oraz zestawienia liczby sprzedanych biletów w 15 obiektach miasta w latach 1991-2001 stwierdzono, że przeciętnie w ciągu roku odwiedzało je około 340 tys. osób (ŚWIECA, BRZEZIŃSKA-WÓJCIK 2011). Największym zainteresowaniem turystów cieszyło się Państwowe Muzeum na Majdanku (26% ogólnej liczby odwiedzających uwzględnione obiekty). Popularnymi obiektami wśród turystów są również Muzeum Lubelskie na Zamku, Ogród Botaniczny Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej i Muzeum Wsi Lubelskiej. Znaczny stopień koncentracji obiektów noclegowych odnotowuje się przede wszystkim w dzielnicach Stare Miasto i Śródmieście. Około 58% obiektów noclegowych zlokalizowanych jest w promieniu do 2,0 km od centrum miasta - licząc od Bramy Krakowskiej. W świetle uzyskanej wartości wskaźnika $Tf(t)^2 - 27,6$ miejsca na 100 mieszkańców, Lublin lokuje się w kategorii miast ośrodków kulturalnych, miejscowości etapowych, miast kongresowych, głównych miast regionalnych.

Na podstawie zebranych i przeanalizowanych danych w granicach miejskiej przestrzeni Lublina można identyfikować wydzielone przez S. LISZEWSKIEGO (1999) cztery typy przestrzeni turystycznej: penetracji, asymilacji, kolonizacji i eksploracji. Występująca punktowo przestrzeń penetracji turystycznej tworzą obiekty najczęściej odwiedzane przez turystów (Muzeum Lubelskie na Zamku, kaplica św. Trójcy na zamku, archikatedra lubelska, muzea: Archidiecezjalne Sztuki Religijnej, Historii Miasta Lublina, Literackie im. Józefa Czechowicza), skoncentrowane na obszarze

oryginalnego układu urbanistycznego (Wzgórze Zamkowe, Wzgórze Staromiejskie – Stare Miasto i Deptak). Przestrzeń ta sięga również poza zwartą zabudowę miejską – Muzeum Wsi Lubelskiej, Państwowe Muzeum na Majdanku. Przestrzeń **asymilacji** turystycznej obejmuje głównie Deptak (część ulicy Krakowskie Przedmieście) i najbliższe jej zaplecze, m.in. handlowe Centrum Plaza. Przestrzeń ta ulegnie nieznacznemu poszerzeniu o dolinę rzeki Bystrzycy po oddaniu do użytku galerii handlowej „Pod Zamkiem”. Miejska przestrzeń **kolonizacji** rozwija się w południowej części Lublina, na terenie kompleksu leśnego Dąbrowa nad Zalewem Zemobrzyckim. Tworzenie przestrzeni **eksploracji** wiąże się z coraz częstszymi przyjazdami do Lublina uczestników zjazdów, targów, kongresów i konferencji naukowych, którzy „odkrywają” nowe fragmenty miasta. Część z nich wchodzi z czasem do stałych punktów programu zwiedzania miasta.

6. PERCEPCJA PRZESTRZENI TURYSTYCZNEJ MIASTA LUBLIN PRZEZ UŻYTKOWNIKÓW

Według wyników badań ankietowych przeprowadzonych w latach 2004–2005 (SKOWRONEK, BRZEZIŃSKA-WÓJCIK, KRUKOWSKA 2009, ŚWIECA, SKOWRONEK, BRZEZIŃSKA-WÓJCIK, KRUKOWSKA 2009) oraz w roku 2013 (TUCKI 2013), Lublin reprezentuje atrakcyjną przestrzeń turystyczną. Zarówno mieszkańcy i turyści oraz studenci podkreślają jego ciekawą lokalizację, architekturę i atmosferę. Podobnie, według wyników badań z 2013 r., dla 80% respondentów miasto stanowi atrakcyjną destynację turystyczną, przy czym co czwarty badany ocenił Lublin jako bardzo atrakcyjny, a prawie połowa – raczej atrakcyjny. Znacznie lepiej oceniono unikatowy wizerunek miasta. W pięciostopniowej skali od 1 do 5, co trzeci badany ocenił go dobrze. Zbiór najciekawszych, najbardziej cennych obiektów Lublina według respondentów, w latach 2004–2005, zlokalizowany jest na obszarze Starego Miasta, a ponadto obejmuje Muzeum Wsi Lubelskiej, Państwowe Muzeum na Majdanku i Ogród Botaniczny. Ankietowani uznali zamek za najbardziej wartościowy obiekt w przestrzeni turystycznej miasta, a na wizerunek miasta jednoznacznie wybrali zamek i Stare Miasto. Badania przeprowadzone w 2013 r. wykazały, że Lublin jest postrzegany jako miasto ciekawych wydarzeń o niepowtarzalnej formule. Ponad 50% respondentów udzieliło odpowiedzi pozytywnych, z czego około 17% – zdecydowanie. Ponad połowa ankie-

towanych była zainteresowana wydarzeniami kulturalnymi w mieście. Należy także podkreślić, że niemal wszystkie wymienione przez ankietowanych wydarzenia kulturalne są organizowane przez i dla studentów – Koziemia, Juwenalia i Kulturalia.

Stosunkowo wysoką ocenę wystawiono bazie noclegowej i gastronomicznej Lublina. W latach 2004–2005 aż 36,6% turystów określiło lubelską bazę noclegową jako porównywalną z innymi miastami. W roku 2013 ofertę i liczbę obiektów noclegowych w mieście dobrze oceniło mniej respondentów – 24,6%. Również opinia o bazie gastronomicznej była przychylna. W latach 2004–2005 około 63% badanych określiło ją jako porównywalną z innymi miastami. Aż 70% badanych pozytywnie odniosło się do bazy gastronomicznej w roku 2013. W tym roku także bardzo wysoko oceniono dostępność komunikacyjną Lublina – 43,3% respondentów oceniło wysoko dojazd do miasta z innych części Polski.

Z badań przeprowadzonych w roku 2013 wynika, że ponad połowa (59%) gości odwiedzających Lublin przebywała w nim kilka dni. Średnio było to około 4,5 dnia, w tym 4 dni – turyści z Polski, a 7 dni – zagraniczni. Odwiedzający jednodniowi stanowili 21% respondentów, a osoby przebywające w mieście kilka godzin – 20%. Stosunkowo długi, jak na ośrodek krajoznawczy a nie wypoczynkowy, pobyt turystów zagranicznych tłumaczyć można głównym deklarowanym celem przyjazdu do Lublina – co trzeci badany turysta zagraniczny przyjechał odwiedzić rodzinę i znajomych.

Według opinii ankietowanych z lat 2004–2005, niekorzystny wpływ na atrakcyjność Lublina miały: zaniedbanie miasta, zbyt wąska oferta atrakcji turystycznych (m.in. imprez rekreacyjnych, kulturalnych i sportowych), bardzo słaba promocja. Należy jednak podkreślić, że w ostatnim okresie podjęto działania mające na celu poprawę atrakcyjności przestrzeni miasta poprzez aktywizację zjawisk turystycznych. Opracowano międzynarodowy Jagielloński Szlak Turystyczny oraz zorganizowano imprezę z nim związaną – Jarmark Jagielloński, która w ostatnich latach cieszy się coraz większą popularnością. Wytyczono trasy tematyczne oraz przygotowano i oznakowano ścieżki rowerowe. Zintensyfikowano także działania marketingowe miasta w kontekście Europejskiej Stolicy Kultury. Jak pokazują wyniki badań przeprowadzonych w 2013 r., działania te odbierane były różnie. Co czwarty pytany turysta krajowy deklarował, że promocję Lublina zauważył w mediach. Na pytanie o znajomość hasła promocyjnego „Lublin. Miasto inspiracji”, co trzeci respondent dał odpowiedź twierdzącą.

7. POSTAWY SPOŁECZNOŚCI LOKALNEJ WOBEC ROZWOJU TURYSTYKI

Rozważania dotyczące opinii mieszkańców wobec rozwoju turystyki w województwie lubelskim to stosunkowo nowy poligon badawczy (TUCKI, SOSZYŃSKI 2013, TUCKI, SKOWRONEK, KRUKOWSKA 2013). W dotychczasowych badaniach analizą objęto miejską gminę Kazimierz Dolny oraz miejsko-wiejską gminę Zwierzyniec.

Kazimierz Dolny jest bardzo wysoko sklasyfikowany (SMAT – 0,49) wśród jednostek wiejskich i małych miast województwa lubelskiego pod względem wielkości potencjału turystycznego (TUCKI 2009). Gmina wyróżnia się pod względem walorów przyrodniczych i kulturowych. Dysponuje stosunkowo dużym udziałem obszarów chronionych (80% obszaru gminy) oraz największą wśród analizowanych gmin liczbą zabytków architektury (30) i muzeów (5). Ponadto jest bardzo atrakcyjna pod względem infrastruktury turystycznej. W 2011 r. skupiała 7,2% miejsc noclegowych Lubelszczyzny, z czego 80% stanowiły obiekty całoroczne. Udział Kazimierza Dolnego w obsłudze ruchu turystycznego całej Lubelszczyzny od kilku lat – przy średniej liczbie korzystających z bazy noclegowej zbiorowego zakwaterowania wynoszącej ponad 60 tys. – kształtuje się na poziomie około 30% (PAWŁOWSKI, TUCKI 2010).

Badania przeprowadzone przy wykorzystaniu sondażu diagnostycznego (244 ankiety) pozwoliły stwierdzić, że postawa mieszkańców wobec rozwoju turystyki na terenie gminy Kazimierz Dolny ogólnie jest pozytywna. Większość odpowiedzi mieściła się w zakresie 3,5–4,0, co oznacza, że mieszkańcy dobrze oceniają rozwój turystyki oraz skutki z tym związane. Odnosząc uzyskane rezultaty badań do modelu Doxeya (euforia, apatia, irytacja, antagonizm), który zakłada, że postawy mieszkańców na danym obszarze są zazwyczaj pozytywne w pierwszym okresie rozwoju turystyki, to etap ten na terenie Kazimierza Dolnego można określić jako początkowy, gdzie dominuje jeszcze faza euforii (DOXEY 1975). Z kolei w odniesieniu do zaproponowanych przez J.C. PAGE'A i C.M. HALLA (2003) czterech postaw (przyjęcia, tolerancji, dostosowania, wycofania) w zachowaniu mieszkańców wobec turystów wyniki badań wskazują, że mieszkańcy Kazimierza Dolnego są w fazie przejściowej pomiędzy „przyjęciem” a „tolerancją”.

Badaniami postaw mieszkańców wobec turystyki objęto również miejsko-wiejską gminę Zwierzyniec, która podobnie jak Kazimierz Dolny wyróżnia się pod względem potencjału turystycznego – SMAT wynosi 0,37 (TUCKI 2009).

Tradycje turystyczne Zwierzyńca sięgają XVI w., kiedy utworzono tutaj letnią rezydencję rodu Za-

moyskich. Rozwinęły się one w oparciu o walory przyrodnicze i kulturowe. O turystycznej atrakcyjności gminy decyduje unikatowy krajobraz naturalny – dolina Wieprza, stawy Echo, zalew Rudka oraz otoczenie lasów kosobudzko-zwierzynieckich, objętych ochroną prawną jako Roztoczański Park Narodowy. Walory przyrodnicze są uzupełnione przez elementy dziedzictwa kulturowego – m.in. XVIII-wieczny kościół na wyspie, zespół budynków Zarządu Ordynacji Zamojskiej (XVIII–XIX w.), zabytkowa zabudowa przemysłowa i mieszkalna, XVIII-wieczny układ przestrzenny oraz tradycyjna zabudowa wsi (ŚWIECA i in. 2013).

Znaczny wpływ na charakter gospodarki Zwierzyńca mają usługi turystyczne. W roku 2011 wśród ogółem 465 podmiotów gospodarczych odnotowano w usługach 348 firm, z czego 48 podmiotów w sekcji I (usługi noclegowe i gastronomiczne). Na terenie gminy zarejestrowano pięć obiektów zbiorowego zakwaterowania, w tym trzy całoroczne. Liczba miejsc noclegowych wyniosła 231, w tym całorocznych 99. Z miejsc noclegowych skorzystało 6116 osób, w tym 50 turystów pochodzących z zagranicy (www.stat.gov.pl).

Badania przeprowadzone przy wykorzystaniu kwestionariusza ankiety (zgrupowano ich 244) wykazały, że ogólnie respondenci pozytywnie odnieśli się do rozwoju turystyki na terenie gminy. Mieszkańcy nastawieni są proturystycznie, tak do rozwoju turystyki w skali lokalnej, jak i regionalnej. Odnosząc uzyskane rezultaty badań do pięciostopniowego modelu G.V. DOXEYA (1975), etap rozwoju turystyki na terenie Zwierzyńca można uznać za początkowy (etap eksploracji/wprowadzenia), w którym dominuje jeszcze faza euforii.

8. ZAKOŃCZENIE

Wysokiej rangi walory przyrodnicze i kulturowe przestrzeni turystycznej regionu lubelskiego stwarzają potencjalne warunki do rozwoju różnych form turystyki. W ostatnich latach pojawiają się produkty i projekty produktów, które mogą zintensyfikować turystyczno-rekreacyjne wykorzystanie przestrzeni turystycznej Lubelszczyzny.

W północno-zachodniej części Wyżyny Lubelskiej na obszarze Krainy Lessowych Wąwozów są to: Szlak Żelaza i Kowalskich Tradycji w Wojciechowie, Ogólnopolski Festiwal Kapel i Śpiewaków Ludowych w Kazimierzu Dolnym, Kraina Zdrowia z centrum w Nałęczowie, Akademia Lesslandia obejmująca

obiekty w Nałęczowie, Wojciechowie i Puławach, Park Rozrywki Magiczne Ogrody w Trzciankach koło Janowca oraz geopark Małopolski Przełom Wisły Środkowej (BRZEZIŃSKA-WÓJCIK 2012, SKOWRONEK 2012).

W przestrzeni turystycznej Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego do znanych produktów należą: Festiwal Trzech Kultur we Włodawie, Europejskie Dni Dobrosąsiedztwa Nasze Polesie – Nasz Bug w gminie Wola Uhruska, Muzeum Byłego Hitlerowskiego Obozu Zagłady w Sobiborze, szlaki Kajakiem po Bugu, Szlak Kajakowy Bug–Krzna, Poleski Szlak Konny (KRUKOWSKA 2012, SKOWRONEK 2012).

Na Roztoczu do wyróżniających się produktów można zaliczyć: Centralny Szlak Rowerowy Roztocza, Letnią Akademię Filmową w Zwierzyńcu, rekonstrukcję bitew Ocalić od Zapomnienia pod Tomaszowem Lubelskim. Atrakcyjność regionu podkreślają również ścieżki edukacyjne – Dinozaury Krasnobród oraz Sztolnie w Senderkach, Szlak Geoturystyczny Roztocza Środkowego, a także muzea – Muzeum Skamieniałych Drzew w Siedliskach, Muzeum Wsi Krasnobrodzkiej w Krasnobrodzie i muzeum w Zagrodzie Guciów. W fazie realizacji jest Park Rekreacji i Edukacji Zoom Natury koło Janowa Lubelskiego, na pograniczu Roztocza Zachodniego i Kotliny Sandomierskiej, zaś na etapie projektowania – geopark Kamienny Las na Roztoczu (BRZEZIŃSKA-WÓJCIK 2012, KRUKOWSKA 2012).

Atutem województwa lubelskiego w zakresie rozwoju turystyki jest położenie wzdłuż wschodniej granicy Unii Europejskiej. Dla Europejczyków staje się ono coraz bardziej atrakcyjnym pogranicznym regionem, a dla mieszkańców innych województw Polski – kresami wschodnimi, które warto odwiedzić.

PRZYPISY

¹ SMAT – syntetyczny miernik atrakcyjności turystycznej. Miernik liczbowy o zakresie wielkości 0,0–1,0 obrazuje wielkość potencjału turystycznego, jakim dysponuje badana jednostka przestrzenna, w tym przypadku gmina. W badaniu przyjęto, że SMAT jest wypadkową trzech działów: walorów turystycznych, zagospodarowania turystycznego i dostępności komunikacyjnej, łącznie opisanych za pomocą 19 cech/zmiennych.

² Tf(t) – wskaźnik Baretje'a Deferta, obliczany jako stosunek liczby miejsc noclegowych w Lublinie do liczby ludności w tym mieście

BIBLIOGRAFIA

BRZEZIŃSKA-WÓJCIK T., 2012, *Produkty geoturystyczne w województwie lubelskim jako przykład działań innowacyjnych, poszerzających dotychczasową ofertę turystyczną regionu*, [w:] D. Jegorow, A. Niedużak (red.), *Wpływ sektora B+R na wzrost polskiej konkurencyjności polskiej gospodarki poprzez rozwój innowacji*, t. 1, Wyd. CIVIS, Chełm, s. 127–148.

DOXEY G.V., 1975, *A causation theory of visitor-resident irritants: methodology and research inferences. The impact of tourism*, Travel Research Association Sixth Annual Conference Proceedings, San Diego, CA, s. 57–72.

KRUKOWSKA R., 2009, *Pojezierze Łęczyńsko-Włodawskie – funkcja turystyczna regionu*, „Folia Touristica”, 21, s. 165–184.

KRUKOWSKA R., 2012, *Innowacyjne działania promocyjne w zakresie rozwoju turystyki aktywnej w województwie lubelskim*, [w:] D. Jegorow, A. Niedużak (red.), *Wpływ sektora B+R na wzrost polskiej konkurencyjności polskiej gospodarki poprzez rozwój innowacji*, t. 1, Wyd. CIVIS, Chełm, s. 83–97.

KRUKOWSKA R., KRUKOWSKI M., 2009, *Ocena atrakcyjności turystycznej Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego*, „Annales UMCS”, B, 64, 1, s. 77–96.

LANKFORD S.V., HOWARD D., 1994, *Developing a tourism impact attitude scale*, „Annals of Tourism Research”, 21(1), s. 121–139.

LISZEWSKI S., 1995, *Przestrzeń turystyczna*, „Turyzm”, 5, 2, s. 87–103.

LISZEWSKI S., 1999, *Przestrzeń turystyczna miasta (przykład Łodzi)*, „Turyzm”, 9, 1, s. 51–73.

ŁĘCKI W. (red.), 2005, *Kanon krajoznawczy Polski*, wyd. 2 popr. i uzup., Wyd. PTTK „Kraj”, Warszawa.

PAGE J.C., HALL C.M., 2003, *Managing Urban Tourism*, Prentice Hall, Harlow, 416 ss.

PAWŁOWSKI A., TUCKI A., 2010, *Ocena potencjału turystycznego oraz analiza ruchu turystycznego na terenie gminy Kazimierz Dolny*, Urząd Miasta Kazimierz Dolny, Kazimierz Dolny.

PRZYBYSZEWSKA-GUDELIS R., GRABISZEWSKI M., IWICKI S., 1979, *Problematyka waloryzacji i zagospodarowania miejscowości krajoznawczych w Polsce*, Instytut Turystyki, Warszawa, 160 ss.

Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2013, GUS, LXXIII Rok, Warszawa.

Rocznik statystyczny województwa lubelskiego 2012, Urząd Statystyczny w Lublinie, Rok XXXVII, Lublin.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 25 kwietnia 2007 r. w sprawie uznania za pomnik historii „Kozłówka – zespół pałacowo-parkowy”, Dz. U. Nr 86, poz. 573, s. 5311–5312.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 25 kwietnia 2007 r. w sprawie uznania za pomnik historii „Lublin – historyczny zespół architektoniczno-urbanistyczny”, Dz. U. Nr 86, poz. 574, s. 5313–5314.

SKOWRONEK 2012, *Budowanie innowacyjności oferty turystycznej województwa lubelskiego w zakresie turystyki kulturowej*, [w:] D. Jegorow, A. Niedużak (red.), *Wpływ sektora B+R na wzrost polskiej konkurencyjności polskiej gospodarki poprzez rozwój innowacji*, t. 1, Wyd. CIVIS, Chełm, s. 99–126.

SKOWRONEK E., BRZEZIŃSKA-WÓJCIK T., KRUKOWSKA R., 2009, *Oceny przestrzeni społecznej Lublina*, [w:] J. Styk (red.), *Przestrzeń antropogeniczna miasta Lublina. Waloryzacja. Wytwarzanie. Użytkowanie. Stare i nowe struktury społeczne w Polsce*, t. IX, Wyd. UMCS, Lublin, s. 81–93.

SKOWRONEK E., WOJCIECHOWSKI K.H., ŚWIECA A., 2006, *The history of the ethnic transformations of the Lublin Region*, [w:] E. Skowronek, W. Wołoszyn, T. Speck, K.M. Born (red.), *Cultural Landscapes of the Lublin Upland and Roztocze*, Wyd. Kartpol s.c., Lublin, s. 33–47.

SKOWRONEK E., WOŁOSZYN W., 2006, *Socio-economic factors effect on the cultural landscape development of the Roztocze region*, [w:] E. Skowronek, W. Wołoszyn, T. Speck, K.M. Born (red.), *Cultural Landscapes of the Lublin Upland and Roztocze*, Wyd. Kartpol s.c., Lublin, s. 81–97.

ŚWIECA A., BRZEZIŃSKA-WÓJCIK T., 2009, *Regionalne zróżnicowanie geosystemów zlewni rzecznych środkowowschodniej Polski w świetle badań odpływu rozтворów*, „Prace i Studia Geograficzne”, 41, s. 205–218.

- ŚWIECA A., BRZEZIŃSKA-WÓJCIK T., 2011, *Zróżnicowanie przestrzeni turystycznej miasta Lublina*, [w:] B. Włodarczyk (red.), *Turystyka. Księga jubileuszowa w 70. rocznicę urodzin Profesora Stanisława Liszewskiego*, Wyd. UŁ, Łódź, s. 231-244.
- ŚWIECA A., BRZEZIŃSKA-WÓJCIK T., GRABOWSKI T., KAŁAMUCKI K., KRUKOWSKA R., TUCKI A., 2013, *Turystyka i edukacja w Roztoczańskim Parku Narodowym w jego otulinie*, [w:] R. Reszel, T. Grądział (red.), *Roztoczański Park Narodowy – przyroda i człowiek*, Wyd. RPN, Zwierzyniec.
- ŚWIECA A., KRUKOWSKA R., TUCKI A., SKOWRONEK E., BRZEZIŃSKA-WÓJCIK T., KOCIUBA W., JÓZWIK M.J., 2012, *Possibilities of tourist use of natural and cultural resources in the Lublin region – case study*, „Annales UMCS”, B, 67, 1, s. 219-244.
- ŚWIECA A., SKOWRONEK E., BRZEZIŃSKA-WÓJCIK T., KRUKOWSKA R., 2009, *Ocena przestrzeni turystycznej Lublina przez turystów i mieszkańców*, „Polish Journal of Sport and Tourism”, 16, 4, s. 235-246.
- TUCKI A., 2009, *Potencjał turystyczny regionu lubelskiego*, „Annales UMCS”, B, 64, 1, s. 11-31.
- TUCKI A., 2013, *Wizerunek i atrakcyjność turystyczna Lublina. Raport z badania przeprowadzonego na terenie Lublina w dniach 15.06-09.09.2013 r.*, Lublin, 50 ss.
- TUCKI A., SKOWRONEK E., KRUKOWSKA R., 2013, *Ocena postaw społeczności lokalnej do rozwoju turystyki na przykładzie Zwierzynicy*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego” we Wrocławiu, 304, s. 347-357.
- TUCKI A., SOSZYŃSKI D., 2013, *Postawy społeczności lokalnej miasta Kazimierz Dolny wobec rozwoju turystyki*, „Problemy Ekologii Krajobrazu”, t. XXXIV Rekreacja w krajobrazach o wysokim potencjale, PAEK, s. 245-252.
- Zarządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 8 września 1994 r. w sprawie uznania za pomnik historii, Monitor Polski Nr 50, poz. 417, s. 648-649.
- <http://www.unesco.pl/kultura/dziedzictwokułturowe/swiatowe-dziedzictwo/polskie-objekty/> (20.12.2013).
- www.stat.gov.pl (20.12.2013).